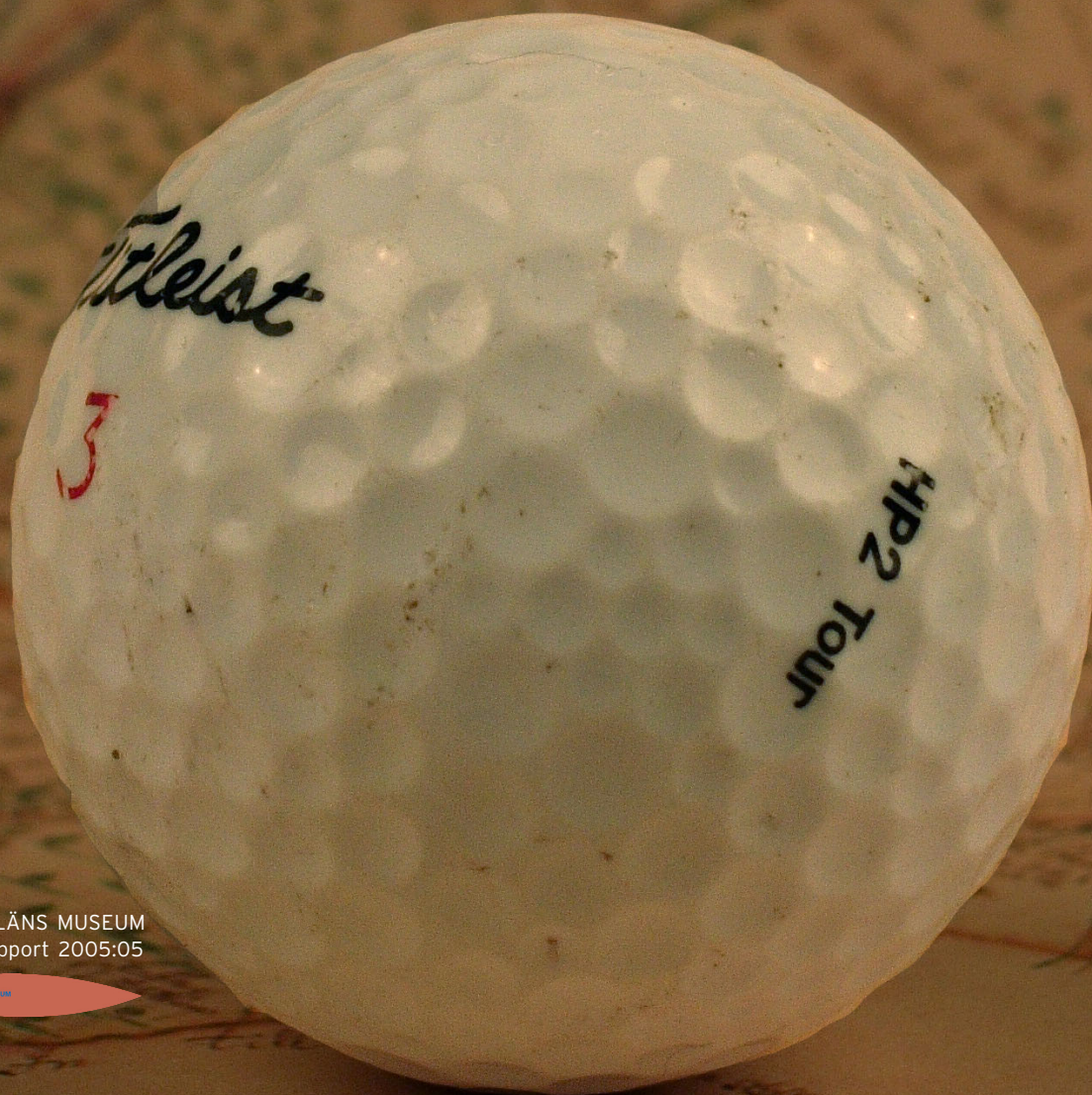


Håkan Hylén

Slå ett slag för arkeologin

ARKEOLOGISK UTREDNING, ETAPP 1, INFÖR PLANERAD
BOSTADSBEBYGGELSE OCH GOLFBANA INOM FASTIGHETEN
ODENSJÖ 7:7

*Barnarps socken i Jönköpings kommun
Jönköpings län*



JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM
Arkeologisk rapport 2005:05



Håkan Hylén

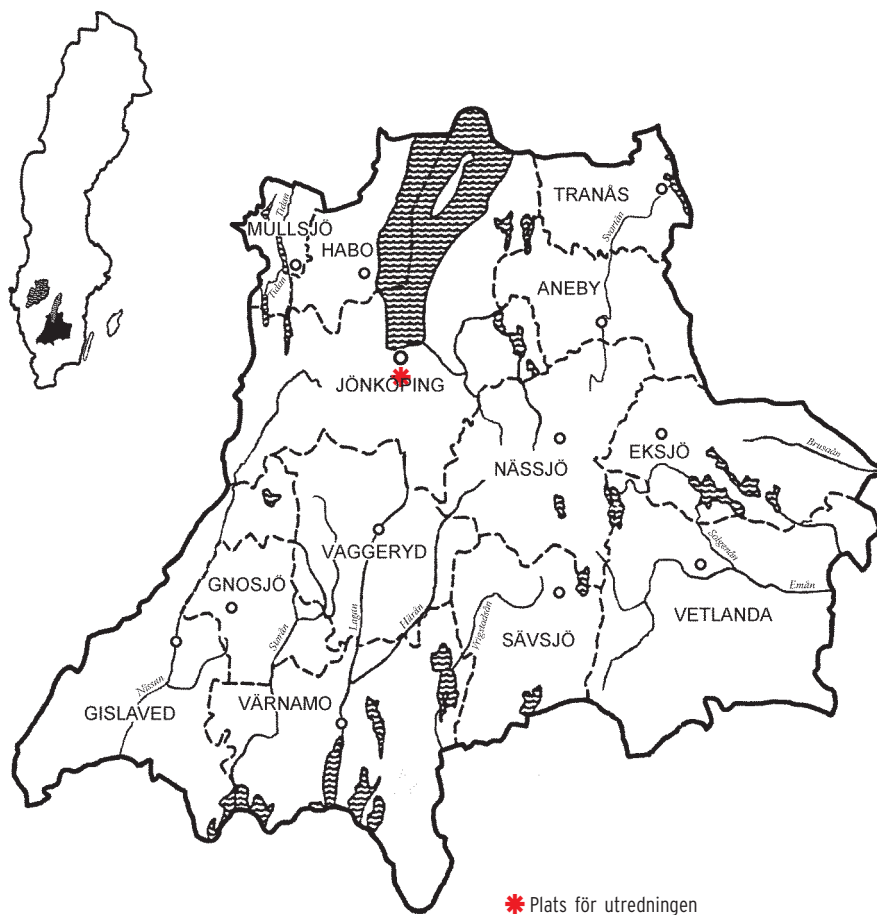
Slå ett slag för arkeologin

ARKEOLOGISK UTREDNING, ETAPP 1, INFÖR PLANERAD
BOSTADSBEBYGGELSE OCH GOLFBANA INOM FASTIGHETEN
ODENSJÖ 7:7

*Barnarps socken i Jönköpings kommun
Jönköpings län*

JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM
Arkeologisk rapport 2005:05





Text och foto: Håkan Hylén

Digital kartbearbetning: Håkan Hylén

Grafisk form: Åsa Björck

Tryckning och distribution: Marita Tidblom

Omslag: Golfboll av märket Titleist med en rågångskarta från 1697 som visar delar av utredningsområdet i bakgrunden.

På kartan ser man konturena av Barnarpsjön. Foto och montage: Håkan Hylén

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd: Ur allmänt kartmaterial från Lantmäteriet. Medgivande 94.0133

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping. Tel: 036-30 18 00. E-post: info@jkpglm.se. Hemsida: www.jkpglm.se

© Jönköpings läns museum 2005

INNEHÅLL

INLEDNING 5

- BAKGRUND 5
- MÅLSÄTTNING 5
- METOD 5

UTREDNINGEN 7

- NATUR OCH LANDSKAP 7
- KULTURHISTORIA I OMRÅDET 7
- BESÖK I ARKIVET 9
- DET ÄLDRE KARTMATERIALET 10
- 'DEN ÅT ODEN HELGADE SJÖN' 11
- MED KARTA OCH TERMOS 14

SAMLAD BEDÖMNING 15

- IAKTTAGELSER 15
- POTENTIAL 16

SAMMANFATTNING 18

REFERENSER 19

- TRYCKTA KÄLLOR 19
- OTRYCKTA KÄLLOR 19
- KARTUNDERLAG 19

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER 20

BILAGOR 21

- BILAGA 1. RÅGÅNGSKARTA 1697
- BILAGA 2. RÅGÅNGSKARTA 1697, REKTIFIERAD
- BILAGA 3. STORSKIFTESKARTA 1783
- BILAGA 4. STORSKIFTESKARTA 1783, REKTIFIERAD
- BILAGA 5. ENSKIFTESKARTA 1824
- BILAGA 6. ENSKIFTESKARTA 1824, REKTIFIERAD
- BILAGA 7. LAGA SKIFTESKARTA 1911
- BILAGA 8. LAGA SKIFTESKARTA 1911, REKTIFIERAD
- BILAGA 9. UTDRAK UR AXEL RAMMS REDOGÖRELSE 1883

FIGURFÖRTECKNING 31

TABELLFÖRTECKNING 32

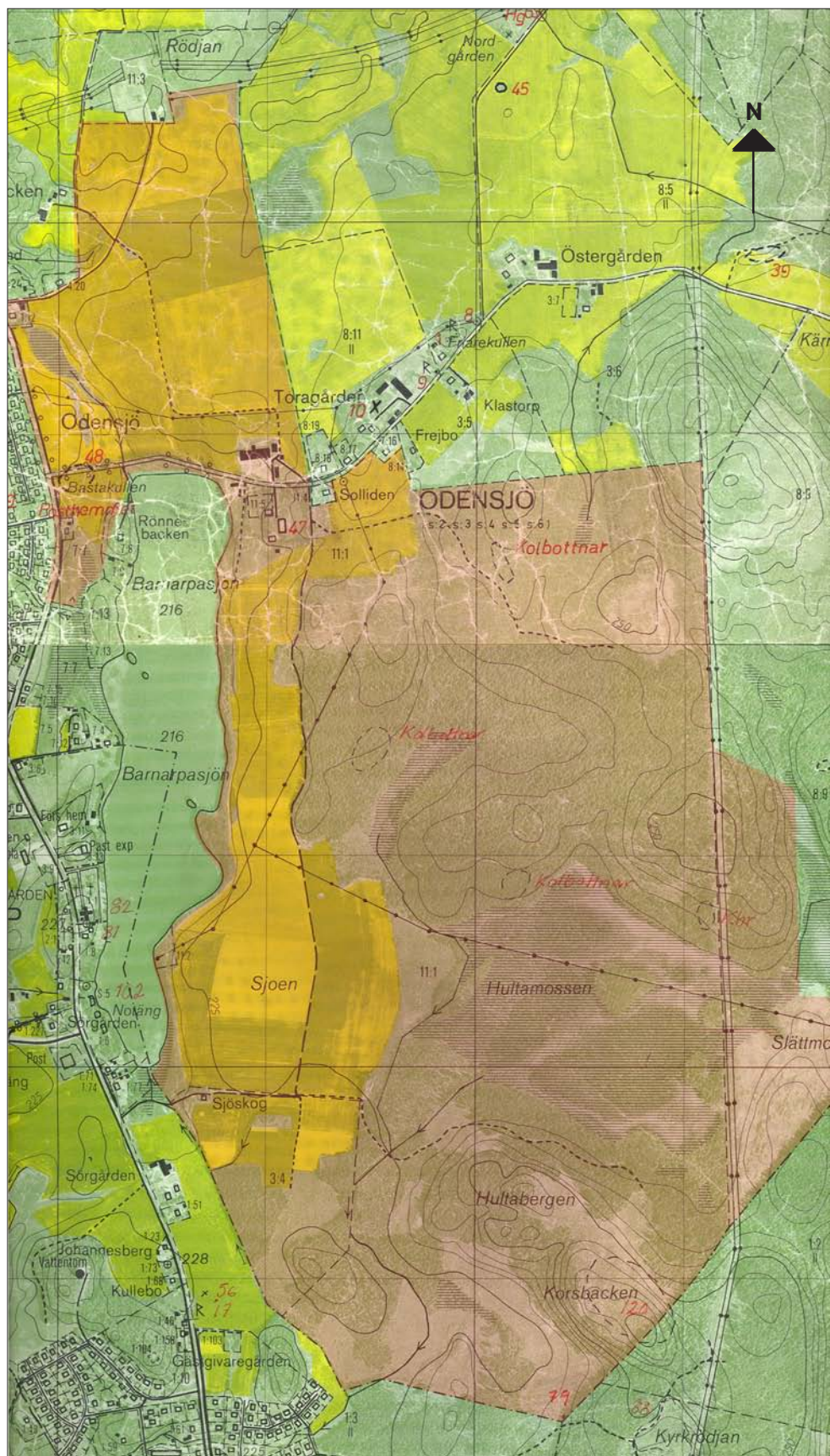


Fig. 1. Utdrag ur Ekonomiska kartans blad Ljungarum 7E 0a och Barnarp 6E 9a. Det planerade exploateringsområdet har röd skraffering. Skala 1:16 000.

INLEDNING

BAKGRUND

Under september 2004 utförde personal från Jönköpings läns museum en särskild arkeologisk utredning, etapp 1, inom fastigheten Odensjö 7:7, Barnarps socken i Jönköpings kommun. Utredningen föranleddes av framskridna planer på såväl permanent bostadsbebyggelse som golfanläggning i området. I anslutning till utredningen har även en kulturhistorisk förstudie av Odensjö gård och dess närområde utförts av Margareta Olsson, byggnadsantikvarie vid Jönköpings läns museum (Byggnadsvårdsrapport 2004:12). Beslut i ärendet har fattats av Länsstyrelsen i Jönköpings län.

Uppdragsgivare var Wareborns gårdsförvaltning, Nässjö. Ansvarig för utredningen har antikvarie Håkan Hylén varit som även sammanställt denna rapport.

Vid utredningen kunde konstateras att det stora exploateringsområdet (drygt 326 ha) var av antikvariskt intresse, då det inom området finns flertal lämpliga lägen som kan hysa såväl förhistoriska boplatslämningar som spår efter senare tiders bebyggelse.

MÅLSÄTTNING

Den antikvariska målsättningen med den arkeologiska utredningen, etapp 1, var att i enlighet med 2 kapitlet 11§ i Lagen (1988:950) om kulturminnen m m klargöra om tidigare icke känd fast fornlämning förekom inom fastigheten Odensjö 7:7 samt om den skulle beröras av det planerade arbetsföretaget. Med utredningen fanns även målet att utföra en landskapsanalys som belyser förhistorisk och historisk tid inom det aktuella området.

METOD

Ettapp 1 av utredningen omfattade arkivgenomgång, analys av historisk kartmaterial samt en fältinventering. Arkivstudien syftade till att gå igenom relevant arkivmaterial för projektet som finns tillgängligt på Jönköpings läns museum. Analysen av det historiska kartmaterial skulle ligga till grund för att upptäcka forn- och kulturlämningar som inte var kända i Fornminnesregistret och som t ex har odlats bort. Det kan avse gravar, gränsmarkeringar eller liknande. Genom kartstudien kan även vissa lämningar och händelser tidfästas. Kartorna låg även till grund för lokalisandet av senare tiders bebyggelselämningar.

Med fältinventeringen var målet att upptäcka och registrera lämningar som var synliga, men ej kända före inventeringen. Vid inventeringen togs samtliga kulturhistoriska lämningar med. Även de terräng-

lägen, där fornlämning primärt bedömdes kunna finnas dold under markytan inom exploateringsområdet noterades. Sådana terränglägen kan bland annat innehålla rester efter förhistoriska boplatslämningar, vilka vanligen inte är synliga ovan mark. Därför krävdes en bedömning av tidigare kända lämningar samt av det topografiska läget för att kunna notera ett terrängläge som möjligt boplatsläge.

För att kontrollera om dessa områden hyser boplatsspår måste dock en söschaktsgrävning med grävmaskin genomföras. Detta sker först under en etapp 2 av utredningen, då även provrutor upptas och ytan avsökes efter eventuella lösfynd. Behovet av en andra etapp avgörs av Länsstyrelsen i Jönköpings län som fattar beslut i ärendet.

UTREDNINGEN

NATUR OCH LANDSKAP

Det aktuella exploateringsområdet ligger inom fastigheten Odensjö 7:7 och är beläget ca 7 km söder om Jönköping (fig. 1). Inom området finns tydliga topografiska variationer. Större delen av området omfattar ytor som ligger mellan ca 216 och 250 möh. Berg i dagen framträder på ett flertal ställen i den mycket kuperade skogsmarken som utgörs av gran- och tallskog. Det norra delområdet, norr om väg 845 utgörs av ett böljande åkerlandskap. En stor del av exploateringsområdet består i dagsläget av öppen mark som huvudsakligen används till bete.

I västra utkanten av utredningsområdet sträcker sig Barnarpasjön i nord-sydlig riktning. Nivåskillnaderna runt sjön uppvisar stor variation med såväl branta som flacka partier mellan åkermarken och sjön. Runt sjön växer främst blandad lövskog.

I östra delarna av området finns Hultamossen och Slättmossen samt ett antal mindre mossar och våtmarker som berörs av arbetsföretaget. Förmodligen har Barnarpasjön med intilliggande mossar och vattendrag haft stor betydelse och varit grunden för människors liv, bosättning och försörjning i området under förhistorisk tid.

KULTURHISTORIA I OMRÅDET

Enligt uppgifter i Fornminnesregistret finns sedan tidigare endast ett fåtal forn- och kulturlämningar registrerade inom exploateringsområdet (tabell 1). Av de fyra poster i registret som finns inom exploateringsområdet är endast en post aktuell ur ett förhistoriskt perspektiv, RAÄ 47. Enligt Fornminnesregistret innehåller posten uppgifter om en lösfyndssamling som utgjordes av fem skafthålsyxor, två slipade flintmejslar, tre spjutspetsar av flinta, en pilspets av flinta samt en bila av rödbrun stenart.

Det finns en redogörelse till Vitterhetsakademien av den på sin tid uppmärksammade hembygdsforskaren Axel Ramm från Nässjö som gjorde en undersökning 1883 i det aktuella området. I redogörelsen omnämns fynden som *"stensaker funna i åkrarne vid odling"* (bilaga 9).

Övriga poster i registret berör huvudsakligen senare tidsperioder och utgörs av två platser med namn och tradition (RAÄ 48 och 120) samt av ett gränsmärke (RAÄ 79). Vidare finns Odensjö gård omnämnd som mangårdsbyggnad med tradition, RAÄ 47. Odensjö gård behandlas mer ingående i den kulturhistoriska utredning som utförts av Margareta Olsson, byggnadsantikvarie vid Jönköpings läns museum med anledning av den planerade exploateringen (2004).

I nära anslutning till men utanför området för det planerade arbetsföretaget finns dock flera kända och sedan tidigare registrerade fornlämningar, artefakter, fyndplatser och andra kulturhistoriskt intressanta lämningar. Enligt uppgifter i Fornminnesregistret uppgår antalet poster till 19 st, varav ungefär en tredjedel kan relateras till enbart förhistorisk tid, dvs perioden före 1000-talet e Kr.

RAÄ nr	Fornlämningstyp - art -	Fornlämningstyp - sakord -
1	NATURFÖREMÅL OCH PLATS MED NAMN OCH TRADITION	Offerkälla bestående av en jättegryta i berghäll. "Ungdomarna brukade förr kasta ned några mynt, för att man brukade göra det".
7	GRAV	Uppgift om borttaget röse med hällkista
8	GRAVGRUPP	1 rund stensättning, 2 stensättningar
9	GRAVAR	1 rest sten, 1 okänd typ av gravanläggning
10	GRAVFÄLT	Uppgift om borttaget gravfält
16	GRAV	1 hög
17	KOMMUNIKATIONSHISTORISK LÄMNING	1 milstolpe
38	BEBYGGELSELÄMNINGAR	Sentida bebyggelselämningar bestående av röjda odlingsytor, en möjlig husgrund och en gammal väg
39	PLATS FÖR BEBYGGELSE- LÄMNINGAR	Plats för borttagen sentida bebyggelse (torplämning: Skunkebo)
46	PLATS MED TRADITION	"På vänster sida om vägen fanns en djup bottenlös håla, där man kastade ner sten när man gick förbi. Det var Jeppe's stall. Jeppe hade kört ned sin(a) gamla häst(ar) där, därav namnet". Uppgifter enligt Gunnar Axelsson född 1896, Torsvik.
47	BYGGNAD, LÖSFYND	Mångårdsbyggnad, lösfyndssamling (5 skafthålsyxor, 2 mejslar av flinta, 3 spjutspetsar av flinta, 1 pilspets av flinta, 1 bila av stenart)
48	PLATS MED NAMN OCH TRADITION	Plats för linbasta med namnet "Bastakullen". Uppgifter från Gunnar Axelsson (född 1896), Torsvik.
49	PLATS MED NAMN OCH TRADITION, LÖSFYND	"Vägen är den gamla riksvägen. Posten lämnades in här. Därav gårdsnamnet "Posthemmet". Uppgifter från Gunnar Axelsson (född 1896), Torsvik.
56	LÖSFYND	Lösfyndssamling (1 skärva av flinta)
62	FÄRDVÄG	1 välslipad flintyx, 1 stenyxa (stridsyx), 1 bronskam, 1 tunnackig flintyx
63	BEBYGGELSELÄMNINGAR	Gammal kyrkväg. "Del av den gamla kyrkvägen mellan Målen och Barnarps kyrka". Uppgifter enligt Gustav Karlsson, Bashult
79	BEBYGGELSELÄMNINGAR	1 husgrund efter hemmanet Nordgården
81	BEBYGGELSELÄMNINGAR	1 gränsmärke
82	BEBYGGELSELÄMNINGAR	1 f d knuttimrad gästgivargård
88	PLATS MED NAMN OCH TRADITION	Barnarps kyrka (klockstapel, medeltida dopfunt, gravhäll, gravstenar)
102	INDUSTRIELÄMNING, BRUKSRUIN	Åkerlappar, kallade "Kyrkrödjan". Namnet kommer sig troligen av att den gamla kyrkvägen gick förbi platsen. Uppgifter från Elvira Blomkvist, Ubbarp.
104c	FÄRDVÄG	3 grunder
105	KOLNINGSLÄMNINGAR	Gammal kyrkväg. Del av kyrkvägen mellan Norrahammar och Barnarps kyrka.
117	PLATS FÖR KOMMUNIKATIONSHISTORISK LÄMNING	1 kolningsgrop, 1 rektangulär grop, 8-10 kolbottnar
120	PLATS MED NAMN	1 borttagen milstolpe
		Markant bergshöjd med namnet "Korsbacken"

Tabell 1. Tabell med tidigare registrerade fornlämningar i närområdet (inom ca 1 km radie). Uppgifterna är hämtade ur Fornminnesregistret (FMR).

Vid en närmare analys av de förhistoriska lämningarna kan man fastställa att de i huvudsak utgörs av gravar från såväl äldre som yngre järnålder (RAÄ 8, 9, 10 och 16). Undantaget utgörs av en uppgift om ett borttaget röse med hållkista med en förmodad datering till senneolitikum (RAÄ 7). Rösen kan i övrigt genom rumsliga samband med andra fornlämningar även ges en förhållandevis sen datering till järnålder.

Vidare förekommer RAÄ 56 som omfattar ett antal lösfynd av stenartefakter (en välslipad flintyx, en stridsyx, en tunnackig flintyx) samt en bronskam. Den exakta fyndplatsen är endast känd för den välslipade flintyxan och stridsyxan. Även om fyndplatserna för vissa av stenartefakterna är okända, kan de ändå relateras till fastigheten Södergård 1:22. Stenartefakterna pekar främst på aktiviteter från tidig- och mellanneolitikum, medan bronskammen indikerar bronsålder.

Inom exploateringsområdet finns dessutom fyra områden med kolbottnar, vilka med största sannolikhet kan bli fler till antalet efter gjord fältbesiktning.

BESÖK I ARKIVET

Vid en genomgång av materialet i arkivet framkom uppgifter om ett pantbrev författat 1394, där Hannu Fransiz pantsätter alla sina egendomar i Barnarps socken utom en attung i *odhensioo* till Bengt Gås på Flahult, Pershult och Odensjö för att täcka en skuld på 50 mark. Pantbrevet är förmodligen det äldsta kända dokument, där Odensjö omnämns (röd markering i fig. 2)(F-topo).

En attung är beteckning för jordmått eller fastighet och var ursprungligen ett ytmått som avsåg en viss areal av en bys område. Vid tiden för pantbrevet motsvarade en attung en normalstor gård för en självvägande bonde (Olsson 2004:5).

Med ledning av att Fransiz ägde flera gårdar i socknen och att gården i Odensjö omnämns i obestämd form utläser Margareta Olsson dels att hans gård i Odensjö utgjorde en senmedeltida landbogård som lydde under en storgård, dels att gården utgjorde en av flera gårdar i byn (2004:5).

rad 1 Jak ha(n)nos fransiz [...]
rad 2 kænnes [...]
rad 3 thæt jak gælskydogher ær [...] bængt gaas l m(a)r(k) redho
rad 4 pæni(n)ga som nu i rikeno ganga ok gene æru som vi mark(er) ganga for i lødhogha mark [...]
rad 5 thær hau(er) jak honom fore til panta saat alt thæt
rad 6 gooz thær jak i barnathorpz sookn hauer som ær flætholt ok pæsholt ok **odhensioo**
rad 7 ok sidhan alt thæt gooz thæt jak i thæ(n)ne fornæmpde sookn hauer vtan æn atung i
rad 8 **odhensioo** [...]
rad 9 riddara hær gøzstaf
rad 10 mattiss(on) jinseghe [...] fore thætta breef som skriuadh ok giwidh hær arum
rad 11 æpter guz byrd m^occc xciiii a sancta gærtrudha dagh

pantbrev
1394

Fig. 2. Utdrag ur pantbrev från 1394 (F-topo). Originalen finns på Uppsala universitetsbibliotek (UUBp or. 1394, 17 mars). I brevet används följande tecken [...] = utelämnad, för sammanhanget irrelevant text; (bokstav) = upplöst förkortning i originaltexten; (rad 1) = radnummer i originalen.

**Jordebok
1542**

I 1542 års jordebok för Tveta härad framgår det att Odensjö by omfattade sex frälsehemman och ett skattehemman. Det relativt höga antalet landbohemman i Odensjö by kan enligt Margareta Olsson möjligen indikera att en huvudgård med underlydande dagsverkspliktiga småjordbruk och torp funnits i området under tidig medeltid (2004:5).

**rågångskarta
1697**

DET ÄLDRE KARTMATERIALET

På en rågångskarta upprättad 1697 framgår det att Odensjö by låg vid nuvarande Barnarpasjöns norra strand. Byn utgjordes av ett flertal gårdar som låg på rad norr om den väst-östligt orienterade byvägen. Av kartan kan utläsas att följande gårdar legat belägna utmed byvägen (från väster): Västergården, Lillgården, Ödegården, Skattegården och Östergården. Toragården hade 1697 nyligen flyttats enligt Margareta Olsson, men låg dessförinnan mellan Ödegården och Skattegården (2004:7)(bilaga 1 och 2).

Nordväst om byn, vid utkanten av inägorna låg gården Furubacken som troligtvis motsvarar läget för nuvarande gården Backen. På rågångskartan syns hur åkrarna norr om byplatsen är uppdelade i tre gårdar. Norr därom låg särhägnade ängar och betesmarker som nyttjades samfällt av byns invånare.

Under 1600-talets andra hälft upprättade Joen Rosenquist ett säteri i byn som kompletterades med ytterligare en sätesgård av generalmajor Magnus Mörk, senare adlad Granatenhielm. Den på rågångskartan nyligen flyttade Toragården återanvändes vid uppförandet av Magnus Granatenhielms sätesgård på en plats belägen sydöst om byn, dvs ungefär på platsen för nuvarande Odensjö gård. Till säteriet hörde en knipphammare, ett borrhuk och en kvarn, vilka låg belägna vid Hälls-torpsån väster om det aktuella exploateringsområdet. Säteriet ägdes och förvaltades av Granatenhielm och hans ättlingar fram till 1770, då överste J E von Vicken övertog säteriet (Olsson 2004:7-8).

**storskifteskarta
1783**

På storskifteskartan, upprättad av Svante Segerdahl 1783, framgår det att Lillgården nu försvunnit och att det fanns en obebyggd del av bytomten väster om Västergården. Förmodligen har den använts vid insamling av boskap inför stallning. Kartan visar att åkern fortfarande brukades i tresäde (Olsson 2004:8). En intressant iakttagelse är de impediment och ängar som förekom på höjdlägen bland åkrarna enligt kartan, då de skulle kunna utgöra lägen för förhistoriska gravfält, tidig-medeltida gårdar eller andra kulturlämningar. Intresset för impedimenten stärks ytterligare av de vägar som löper förbi enligt kartan (bilaga 3 och 4).

**rågångskarta
1784**

Från 1784 finns det en rågångskarta bevarad, som utvisar var socknens fattighus var beläget. Sannolikt motsvarar fattighuset läget där vägen löper in till nuvarande Rönnebacken (Olsson 2004:8).

På enskifteskartan, upprättad 1824 av J Alvin, finns inte Västergården, Ödegården, Skattegården eller Östergården kvar i sina ursprungliga lägen. Samtliga gårdar har flyttats ut från bytomten. Västergården anlades där gården Rosenlund (Odensjö 4:3) ligger idag, medan Ödegården och Skattegården placerades vid norra delen av inägorna. Av gårdarna flyttades Östergården kortast sträcka, dvs till inägornas östra gräns, där den än idag ligger (Olsson 2004:8-9).

Gårdarna flyttades ut för att samla de splittrade ägorna till enheter med gårdsbebyggelsen i mitten av jordinnehavet. Därmed blev varje brukare allenarådande och fick själv bestämma odlingsrytm och brukningsseder (Cserhalmi 1997:27).

En ny herrgård blev klar 1838 på Odensjö gård och ersatte den gamla sätesgården efter en brand. Samtidigt uppfördes en ny ladugårdsbyggnad i rät linje mot herrgården (Olsson 2004:8-9)(bilaga 5 och 6).

Först 1911 genomfördes laga skifte i området som kom att omfatta Odensjö säteri, Skattegården, Västergården, Furubacken, Ödegården. Laga skifteskartan uppvisar stor överensstämmelse med dagens landskap. Odensjö gård ligger i sitt nuvarande läge. På kartan ser man även spår efter sjösjänkning från 1840-talet i form av tämligen sankna områden väster om Barnarpasjön, där sidvallsängar anlades. Norr om åkermarkerna låg ängslador, vilka är synliga på kartan. Kullarna väster om Barnarpasjön benämns Bastukullarne, vilket skulle kunna tas som intäkt för att det kan ha legat en badstuga, dvs torkhus för säd och lin här (Olsson 2004:10-11). Någon sådan byggnad finns dock inte angiven på laga skifteskartan (bilaga 7 och 8).

enskifteskarta 1824

laga skifteskarta 1911

'DEN ÅT ODEN HELGADE SJÖN'

Ortnamnet *Odhensioo* som är belagt i ett pantbrev från 1394 hänvisar troligen till det gamla namnet på Barnarpasjön med betydelsen '*den åt Oden helgade sjön*' (UUBp or 1394, 17 mars; Nationalencyklopedin, s v Odensjö). Ortnamnet bär vittne om hednisk kult och är ett kultnamn som hör till gruppen teofora sammansättningar, där förleden är ett gudanamn (Strid 1993:97).

Vid genomgång visar det sig att dateringen av ett flertal arkeologiskt undersökta boplatslämningar som ligger på platser som bär *Oden-namn* hamnar i mellersta järnålder. Bebyggelsenamn med Oden som förled förekommer aldrig i bygder som etablerats under yngre järnålder, men förekommer ofta i anslutning till förhistoriska lämningar av äldre järnålderskaraktär (Vikstrand 2001:137-138).

Område	Beskrivning
Område 1	A) 1 kolbotten, rund, 10 m i diameter och 0,70 m hög. I mitten är en försänkning, ca 0,40 m djup. Utanför kanten är fem stybbgropar, 2,00-3,00x1,00 m stora och 0,40-0,60 m djupa. Vid provstick framkom rikligt med kol. Nypåträffad. Belägenhet: x6399920, y1403744.
	B) 1 kolbotten, rundad, 13 m i diameter och 0,70 m hög. I mitten är en försänkning, ca 0,30 m djup. Utanför kanten är sju stybbgropar, 1,50-3,00x1,00 m stora och 0,60-0,80 m djupa. Vid provstick framkom kol. Nypåträffad. Belägenhet: ca 20 m S om A.
Område 2	A) 1 kolbotten, rund, 14 m i diameter, 1,20 m hög. Utanför kanten är en ränna, 0,70-1,00 m brett och 0,30-0,50 m djupt. Vid provstick framkom kol. Belägenhet: x6399825, y1403796.
	B) 1 kolbotten, rund, 15 m i diameter och 0,60 m hög. Utanför kanten 6 stybbgropar, 1,50-2,00x0,50 m stora och 0,40 m djupa. Vid provstick framkom kol. Belägenhet: ca 30 m V om A.
	C) 1 kolbotten, rund ca 13 m i diameter och 1,20 m hög. Utanför kanten är stybbgropar, 1,00-2,00x1,00 m stora och 0,40 m djupa. Vid provstick framkom rikligt med kol. Belägenhet: ca 20 m N om A.
Område 3	A) 1 kolbotten, rundad, 13 m i diameter och 0,60 m hög. Utanför kanten är stybbgropar, 2,00x1,00 m stora och 0,40 m djupa. Vid provstick framkom kol. Nypåträffad. Belägenhet: x6399765, y1403699
	B) 1 kolbotten, rund, 15 m i diameter och 1,00 m hög. Utanför kanten är stybbgropar, 1,00x1,00 m stora och 0,30 m djupa. Vid provstick framkom kol. Nypåträffad. Belägenhet: ca 25 m V om A.
Område 4	A) 1 kolbotten, rund, 13 m i diameter och 0,50 m hög. Utanför kanten är stybbgropar, 0,70-1,00x0,50 m stora och 0,30 m djupa. Vid provstick framkom rikligt med kol. Belägenhet: x6399387, y1404534.
	B) 1 kolbotten, rundad, 13 m i diameter och 0,70-1,20 m hög. Utanför kanten är fem stybbgropar, 1,00x0,50 m stora och 0,40 m djupa. Vid provstick framkom kol. Belägenhet: ca 15 m S om A.
	C) 1 kolbotten, rund, 14 m i diameter och 1,50 m hög. Utanför kanten är en ränna, 1,00 m bred och 0,20 m djup. Vid provstick framkom rikligt med kol. Belägenhet: ca 4 m V om B.
Område 5	A) 1 kolbotten, rund, 10 m i diameter och 0,60 m hög. Utanför kanten är sju stybbgropar, 1,00x0,50-0,70 m stora och 0,30 m djupa. Vid provstick framkom rikligt med kol. Nypåträffad. Belägenhet: x6399577, y1404062.
	B) 1 kolbotten, rundad, 13 m i diameter och 0,70-1,20 m hög. Utanför kanten är stybbgropar, 1,00x0,50 m stora och 0,40 m djupa. Vid provstick framkom kol. Nypåträffad. Belägenhet: ca 20 m S om A.
Område 6	A) 1 kolbotten, rundad, 18 m i diameter och 1,50 m hög. Utanför kanten är stybbgropar, 1,00x0,70 m stora och 0,20 m djupa. Vid provstick framkom rikligt med kol. Belägenhet: x6399459, y1403915.
Område 7	A) 1 kolbotten, rund, 14 m i diameter och 0,50 m hög. Utanför kanten är stybbgropar, 1,00x0,50-0,70 m stora och 0,30 m djupa. Vid provstick framkom rikligt med kol. Kolbotten är halverad av anlagd skogsväg. Nypåträffad. Belägenhet: x6398546, y1403858.
	B) 1 kolbotten, rundad, 15 m i diameter och 0,80 m hög. Utanför kanten är stybbgropar, 0,80 m stora och 0,30 m djupa. Vid provstick framkom rikligt med kol. Nypåträffad. Belägenhet: ca 20 m V om A.

Tabell 2. Påträffade kolningsanläggningar. Se även figur 3.

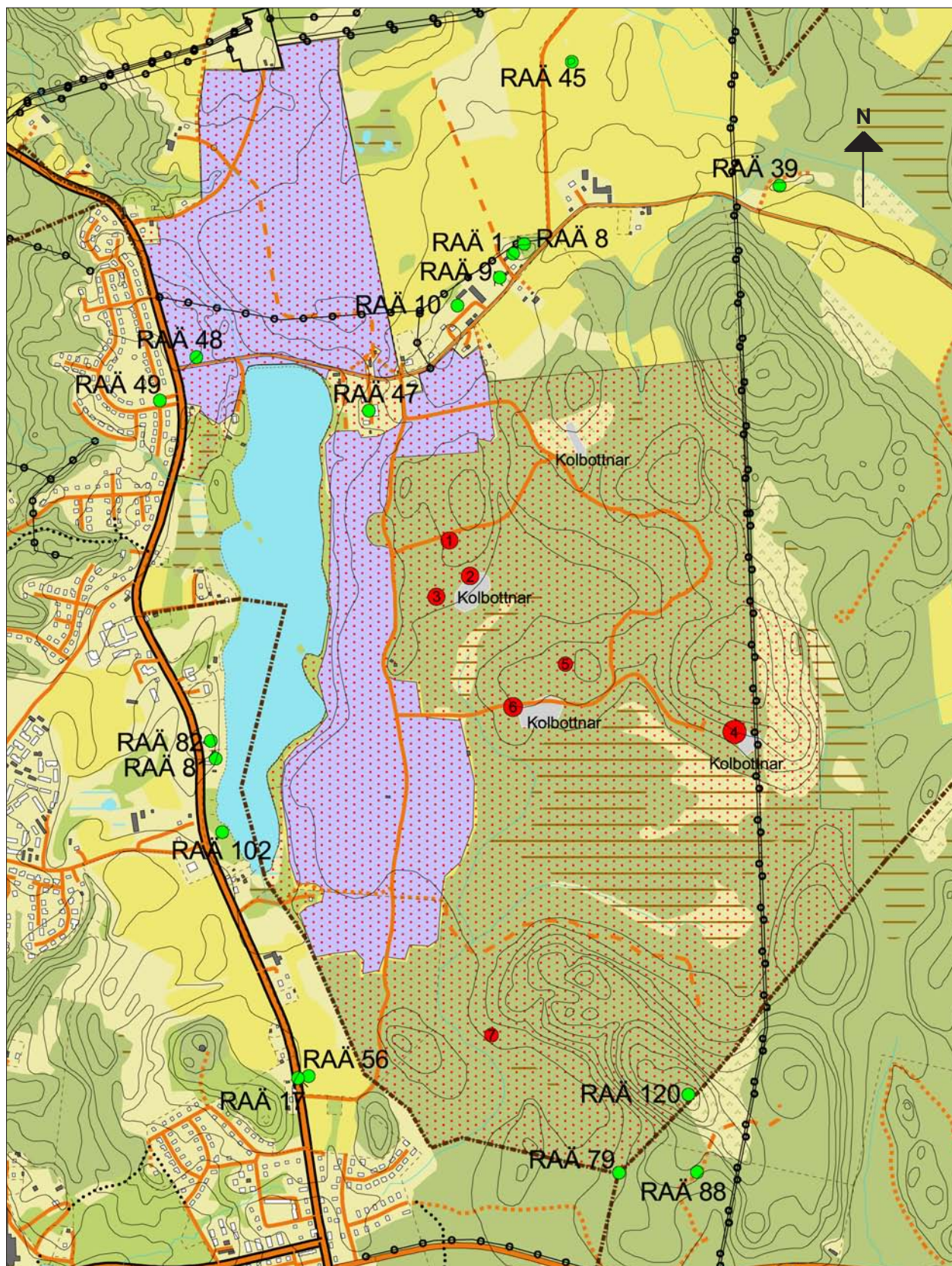


Fig. 3. Redovisning av iakttagelser gjorda i fält (lila markering). Röda ringar med siffror anger områden med inventerade kolningsanläggningar. Registrerade fornlämningar enligt FMR anges med gröna ringar. Det planerade exploateringsområdet har röd skraffering. Ungefärlig skala 1:6 000.

MED KARTA OCH TERMOS

Vid fältinventeringen besiktigades till fots de delar av området som är planerade för bostadsbebyggelse och golfanläggning, motsvarande den yta som skrafferats röd i figur 1. Underlagsmaterialet utgjordes av utdrag ur Fornminnesregistret för det aktuella närområdet samt kartor med de inprickade fornlämningarna. Även kopior av äldre kartmaterial har legat till grund för fältinventeringen. Påträffade objekt och lägen som är intressanta ur antikvariskt perspektiv dokumenterades och mättes in med GPS.

Vid fältinventeringen påträffades kolningsanläggningar i form av åtta kolbottnar, vilka inte var registrerade sedan tidigare. De framkom i skogsmark i östra delen av utredningsområdet och påträffades parvis i fyra områden (tabell 2 och fig. 3).

I skogsområdet fanns sedan tidigare fyra områden med kolbottnar, vilka endast var noterade på Ekonomiska kartan. Tre av områden kunde återfinnas vid utredningen, vilket motsvarar sju kolbottnar. Dessa påträffades med ett undantag gruppvis i fyra områden (tabell 2 och fig. 3).

Även de terränglägen, där forn- och kulturlämningar primärt bedömdes kunna finnas dolda under markytan, dvs inte var synliga inom den planerade exploateringsytan noterades. Dessa lägen var huvudsakligen koncentrerade till ytor belägna i öppen terräng väster och norr om skogsområdet. Terränglägen kan hysa såväl lämningar av förhistoriskt datum som bebyggelselämningar från senare tid. När det gäller val av terränglägen med eventuella förhistoriska lämningar har både topografiska bedömningar och närhet till kända synliga fornlämningar varit avgörande (fig. 3).

SAMLAD BEDÖMNING

IAKTTAGELSER

Vid en genomgång av Fornminnesregistret kan man konstatera att stenålder och äldre bronsålder inom och invid det aktuella exploateringsområdet endast är representerade genom ett antal lösfynd (RAÄ 47, 56). Dessa fynd indikerar aktiviteter under hela neolitikum och en bit in i äldre bronsålder. De registrerade fyndplatserna ligger i norra delen av respektive sydväst om exploateringsområdet. Mellan de två platserna, på sluttningarna öster om Barnarpssjön, finns goda topografiska förutsättningar för stenåldersboplatser. Däremot kan det vara svårare att finna var i området stenålderns människor begravdes.

När det gäller indikation på järnålderns boplatser kan ofta förekomsten av gravar fylla en indirekt roll. Det är brukligt att boplatzlämningar förekommer i nära eller direkt anslutning till gravar, gravgrupper eller gravfält (Olausson 1997:97-97). Denna korologiska aspekt, dvs gravarnas relativa förhållande till andra fornlämningar är enligt Åke Hyenstrand ytterst viktig att ta fasta på för att kunna kartlägga och analysera skilda kulturella lokaliseringsmönster för ett område. Gravarna utgör således en indirekt källa till kunskap om boplatsernas existens (1979:22).

Nordöst om Odensjö gård finns en koncentration av gravar och gravfält samt uppgifter om borttagna gravplatser. Vid en preliminär bedömning hamnar gravarna med något undantag huvudsakligen i tidssiktet äldre järnålder-tidig yngre järnålder. Här föreligger en klart tydlig kunskapslucka. Var bodde och vistades de människor som ligger eller har legat begravda i ovan uppräknade gravar? Utmed Barnarpssjöns östra sida samt sydöst därom finns mycket goda topografiska förutsättningar för samtida boplatser. Även de stora ytorna norr om sjön kan med största sannolikhet hysa förhistoriska boplatzlämningar.

En intressant ingång i materialet är ortnamnet Odensjö och det faktum att ortnamn med gudanamnet *Oden* som förled ofta förekommer i anslutning till förhistoriska lämningar av äldre järnålderskaraktär. Namnet och gravarna från äldre järnålder tyder på att samtida boplatzlämningar kan sökas i direkt närhet, sannolikt i terränglägen inom det planerade exploateringsområdet. Den profana huvudleden *-jö* i Odensjö skall nog förstås i en vidare bemärkelse och förstärks ytterligare av närheten till Hultamossen och Slättmossen samt övriga mossar och våtmarker som ligger inom utredningsområdet.

När det gäller bebyggelselämningar från senare tid finns det möjlighet att med utgångspunkt i det äldre arkiv- och kartmaterialet få ledtrådar. Även om Odensjö omnämns dels i ett pantbrev från 1394, dels

stenåldersboplatser

**brons- och
järnåldersboplatser**

medeltida bykärna

sentida bebyggelser

i 1542 års jordebok för Tveta härad, är det först genom bevarat kartmaterial från 1600-talets senare del som vi får hjälp att åter fysiskt gestalta Odensjö med omgivningar. Genom att rektifiera äldre kartor som omfattar stora delar av det aktuella området har ett antal terränglägen noterats som intressanta ur antikvarisk synvinkel. I synnerhet hamnar ett område strax norr om Barnarpsjön i fokus, då det uppfattas som det ursprungliga läget för den medeltida bykärnan i Odensjö (fig. 4). Detta kommer till uttryck i en rågångskarta från 1697 samt delvis i en storskifteskarta från 1783 (bilaga 1-4). Enligt uppgifter i förstnämnda karta bestod byn av minst sex gårdar som knappt hundra år senare blev färre av skilda anledningar. På rågångskartan syns även läget för det uppförda säteriet sydöst om bykärnan, dvs på platsen för nuvarande Odensjö gård. Under århundraden som följer därefter sker olika skiften som sätter präge på omgivningarna och lämnar spår i form av senare tiders bebyggelser. Resterna efter dessa kan sökas i skilda terränglägen inom stora delar av det planerade exploateringsområdet. Samtliga terränglägen som kan vara av antikvariskt intresse för en etapp två redovisas i figur 4.

POTENTIAL

Omfattningen på exploateringsområdet samt i synnerhet dess tidsdjup visar på att det inte vore förvånansvärt att påträffa lämningar av antikvariskt intresse. Det kan konstateras att inom det drygt 326 ha stora exploateringsområdet finns goda topografiska förutsättningar för forn- och kulturlämningar. Dessa skulle kunna utgöras av ytterligare boplatslämningar från förhistorisk tid eller eventuella lämningar av annan karaktär från senare tid. Med tanke på ortnamnet, närheten till nämnda gravar vid Odensjö gård samt de tidigare påträffade lösfynden är det aktuella exploateringsområdet av särskilt antikvariskt intresse. Vidare visar det äldre kartmaterialet på möjliga terränglägen där bebyggelserester kan sökas. Det är ytterst troligt att påträffa rester efter den medeltida bykärnan strax norr om Barnarpsjön. Kartan i figur 4 kan utgöra avstamp för vidare undersökningar i området.

För att kontrollera om dessa områden hyser boplatsspår måste dock sökschakt upptas med grävmaskin. Detta genomförs först vid etapp två av särskild arkeologisk utredning, då även provrutor upptas och ytan avsökes efter eventuella lösfynd. Beslut därom fattar Länsstyrelsen i Jönköpings län.

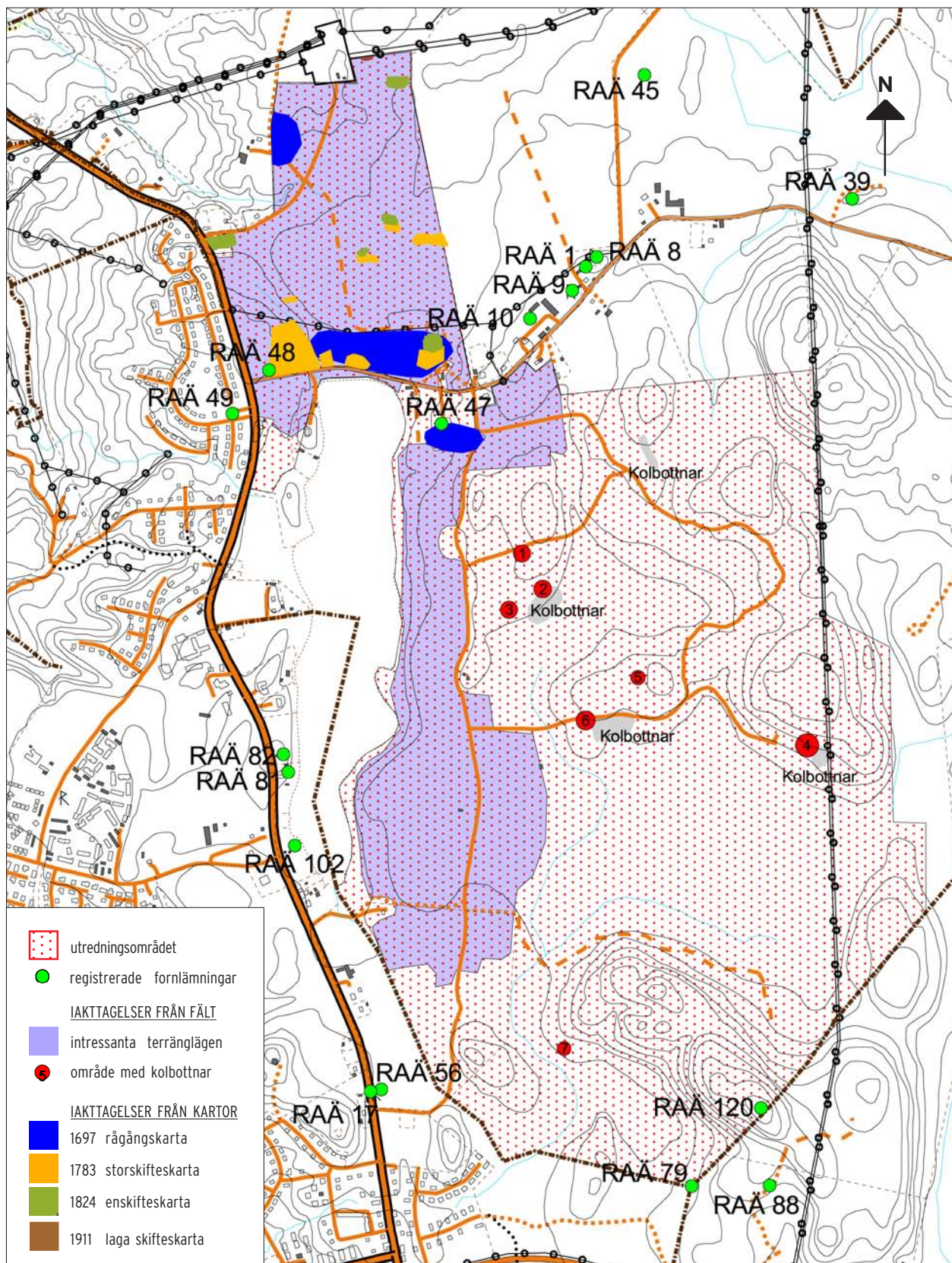


Fig. 4. Redovisning av samtliga iakttagelser från såväl fältbesiktning som kartgenomgångar. Olika färgmarkeringar för respektive iakttagelse. Skala 1:16 000.

SAMMANFATTNING

Under september 2004 utförde personal från Jönköpings läns museum en särskild arkeologisk utredning, etapp 1, inom fastigheten Odensjö 7:7, Barnarps socken i Jönköpings kommun. Utredningen föranleddes av framskridna planer på såväl permanent bostadsbebyggelse som golfanläggning i området. I anslutning till utredningen har även en kulturhistorisk förstudie av Odensjö gård och dess närområde utförts av Margareta Olsson, byggnadsantikvarie vid Jönköpings läns museum (Byggnadsvårdsrapport 2004:12).

Med tanke på ortnamnet, närheten till gravar vid Odensjö gård samt tidigare påträffade lösfynd är det aktuella exploateringsområdet av särskilt antikvariskt intresse. Vid utredningen som omfattade arkivgenomgång, analys av historiskt kartmaterial samt en fältinventering visade det sig att inom det drygt 326 ha stora exploateringsområdet finns goda topografiska förutsättningar för fler forn- och kulturlämningar. Förmodligen har Barnarpasjön med intilliggande mossar och vattendrag haft stor betydelse och varit grunden för människors liv, bosättning och försörjning i området under förhistorisk tid. Ett antal lösfynd indikerar aktiviteter under hela neolitikum och en bit in äldre bronsålder. På sluttningarna öster om Barnarpasjön finns goda topografiska förutsättningar för stenåldersboplatser. När det gäller boplatser från brons- och järnålder kan med största sannolikhet de stora ytorna norr om sjön vara av särskilt intresse, men även områden utmed Barnarpasjöns östra sida samt sydöst därom bör undersökas närmare.

I skogområdet i östra delen av utredningsområdet fanns sedan tidigare ett antal kända kolningsanläggningar som har kompletterats med ytterligare fyra områden.

Det är först genom bevarat kartmaterial från 1600-talets senare del som vi får hjälp att åter fysiskt gestalta Odensjö med omgivningarna. Genom att rektifiera äldre kartor som omfattar stora delar av det aktuella området har ett antal terränglägen noterats som intressanta ur antikvarisk synvinkel. I synnerhet hamnar ett område strax norr om Barnarpasjön i fokus, då det uppfattas som det ursprungliga läget för den medeltida bykärnan i Odensjö. Under efterföljande århundraden sker olika skiften som sätter prägel på omgivningarna och lämnar spår i form av senare tiders bebyggelser. Resterna efter dessa kan sökas i skilda terränglägen inom stora delar av det planerade exploateringsområdet.

Samtliga terränglägen som kan vara av antikvariskt intresse redovisas på kartan i figur 4, som kan utgöra avstamp för vidare studier av området.

REFERENSER

TRYCKTA KÄLLOR

- Hyenstrand, Å. 1979. *Arkeologisk regionindelning av Sverige*. Stockholm.
- Olausson, M. 1997. Hus och tomt i Uppland och Södermanland under yngre bronsålder och äldre järnålder. *Bebyggelsehistorisk tidskrift*, nr 33. s. 95-116.
- Olsson, M. 2004. *Odensjö gård - inför planerad bostadsbebyggelse och golfbana. Barnarps socken i Jönköpings kommun. Jönköpings län. Jönköpings läns museum, Byggnadsvårdsrapport 2004:12.*
- Strid, J. P. 1993. *Kulturlandskapets språkliga dimension. Ortnamnen*. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- Vikstrand, P. 2001. *Gudarnas platser. Förkristna sakrala ortnamn i Mälarskåpet*. Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi LXXVII. Studier till en svensk ortnamnsatlas 17. Uppsala. Diss.

OTRYCKTA KÄLLOR

- F-topo, Jönköpings läns museum.
- Fornminnesregistret, FMR, Riksantikvarieämbetet.
- Ramm, A. 1883. *Tveta härad af Jönköpings län. (Småland.) Redogörelse för en med understöd av Kgl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademi under sommaren 1883 företagen undersökning.*

KARTUNDERLAG

- Rågångskarta över Odensjö by och angränsande byar*. 1697. J. Petersson Duker. Lantmäteriets arkiv. Gävle.
- Storskifteskarta över Odensjö by*. 1783. S. Segerdahl. Lantmäteriets arkiv. Gävle.
- Rågångskarta över Odensjö och Barnarps prästgård*. 1784. S. Segerdahl. Lantmäteriets arkiv. Gävle.
- Enskifteskarta över Odensjö*. 1824. J. Alvin. Lantmäteriets arkiv. Jönköping.
- Laga skifteskarta över Odensjö gård*. 1911. F. Andersson. Lantmäteriets arkiv. Jönköping.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

UTREDNINGEN

Länsstyrelsens tillstånd: 431-19241-03

Jönköpings läns museums dnr: 059/04

Beställare: Wareborns gårdsförvaltning, genom Ingemar Wareborn

Fält- och rapportansvarig: Håkan Hylén

Fältpersonal: Jörgen Gustafsson, Håkan Hylén

Fältarbetstid: 22-24 september 2004

Län: Jönköpings län

Kommun: Jönköpings kommun

Socken: Barnarps socken

Fastighetsbeteckning: Odensjö 7:7

Belägenhet: Ekonomiska kartan, blad Ljungarum 7E 0a,

x6400350, y1403450

Utredningsområde: 3 265 576 m² (=326 ha)

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

BILAGA 1. RÅGÅNGSKARTA 1697



Fig. 5. Rågångskarta över Odensjö by och angränsande byar. Upprättad år 1697 av J. Petersson Duker.

BILAGA 2. RÄGÅNGSKARTA 1697, REKTIFIERAD

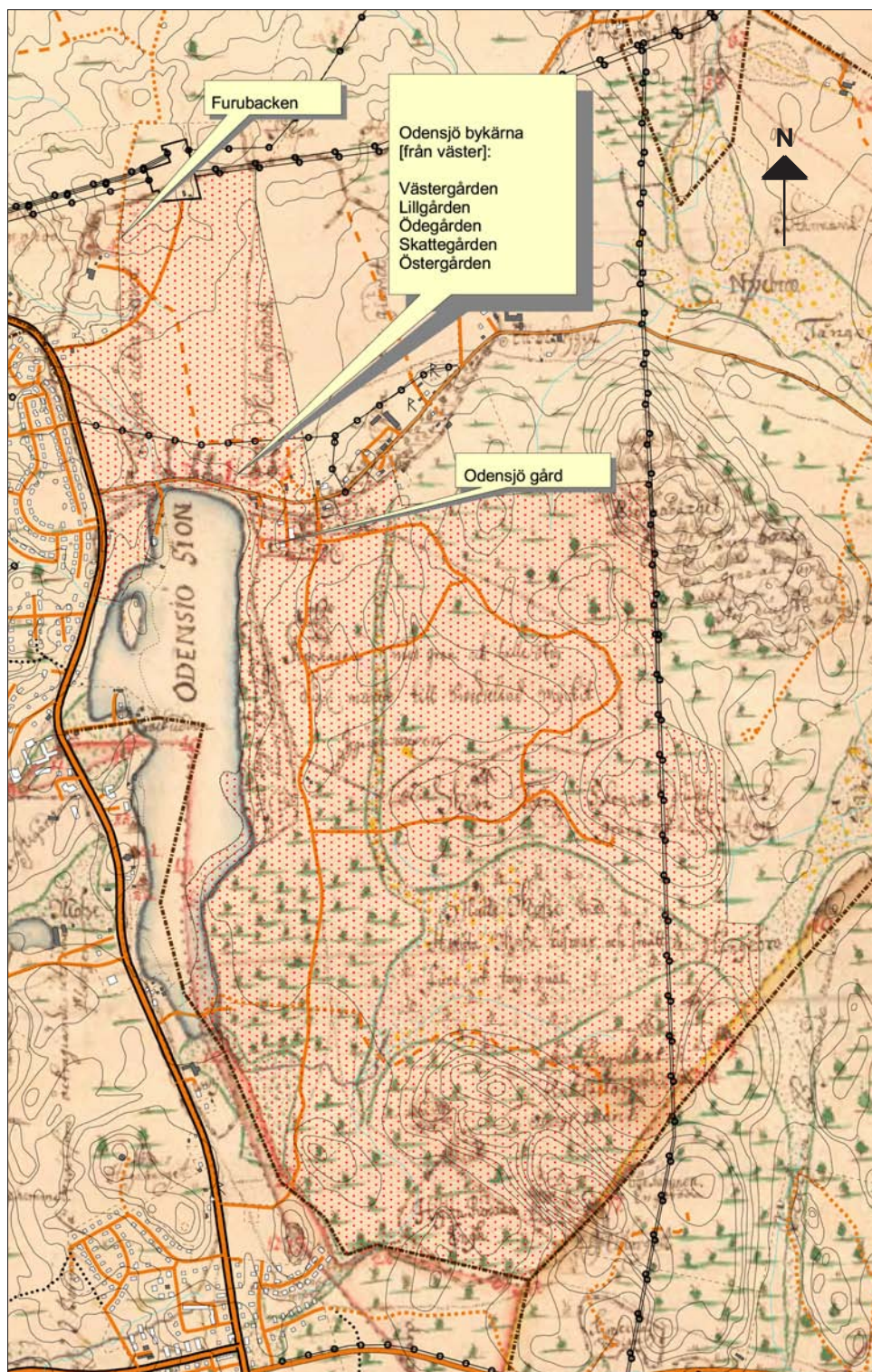


Fig. 6. Rägångskartan är rektifierad i Rikets nät RT90. Den digitala Fastighetskartan ligger som ett skikt. Röd skraffering anger utredningsområdet. På kartan är särskilda iakttagelser av antikvariskt intresse markerade inom utredningsområdet. Skala 1:15 000.

BILAGA 3. STORSKIFTESKARTA 1783



Fig. 7. Storskifteskarta över Odensjö by. Upprättad år 1783 av S. Segersdahl.

BILAGA 4. STORSKIFTESKARTA 1783, REKTIFIERAD

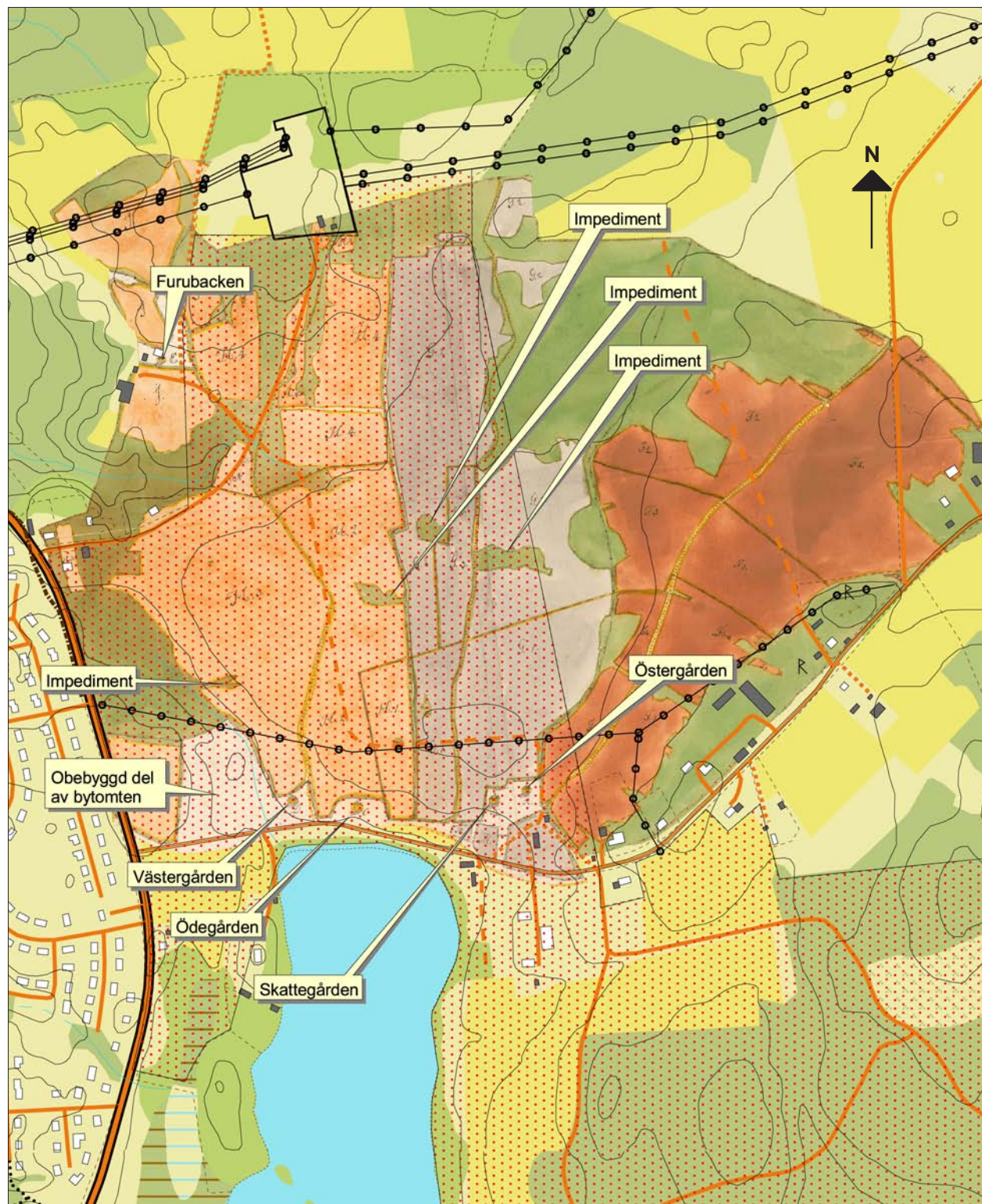


Fig. 8. Storskifteskartan är rektifierad i Rikets nät RT90. Den digitala Fastighetskartan ligger som ett skikt. Röd skraffering anger utredningsområdet. På kartan är särskilda iakttagelser av antikvariskt intresse markerade inom utredningsområdet. Skala 1:8 000.

BILAGA 5. ENSKIFTESKARTA 1824



Fig. 9. Enskifteskarta över Odensjö. Upprättad år 1824 av J. Alvin. Norr är åt höger.

BILAGA 6. ENSKIFTESKARTA 1824, REKTIFIERAD

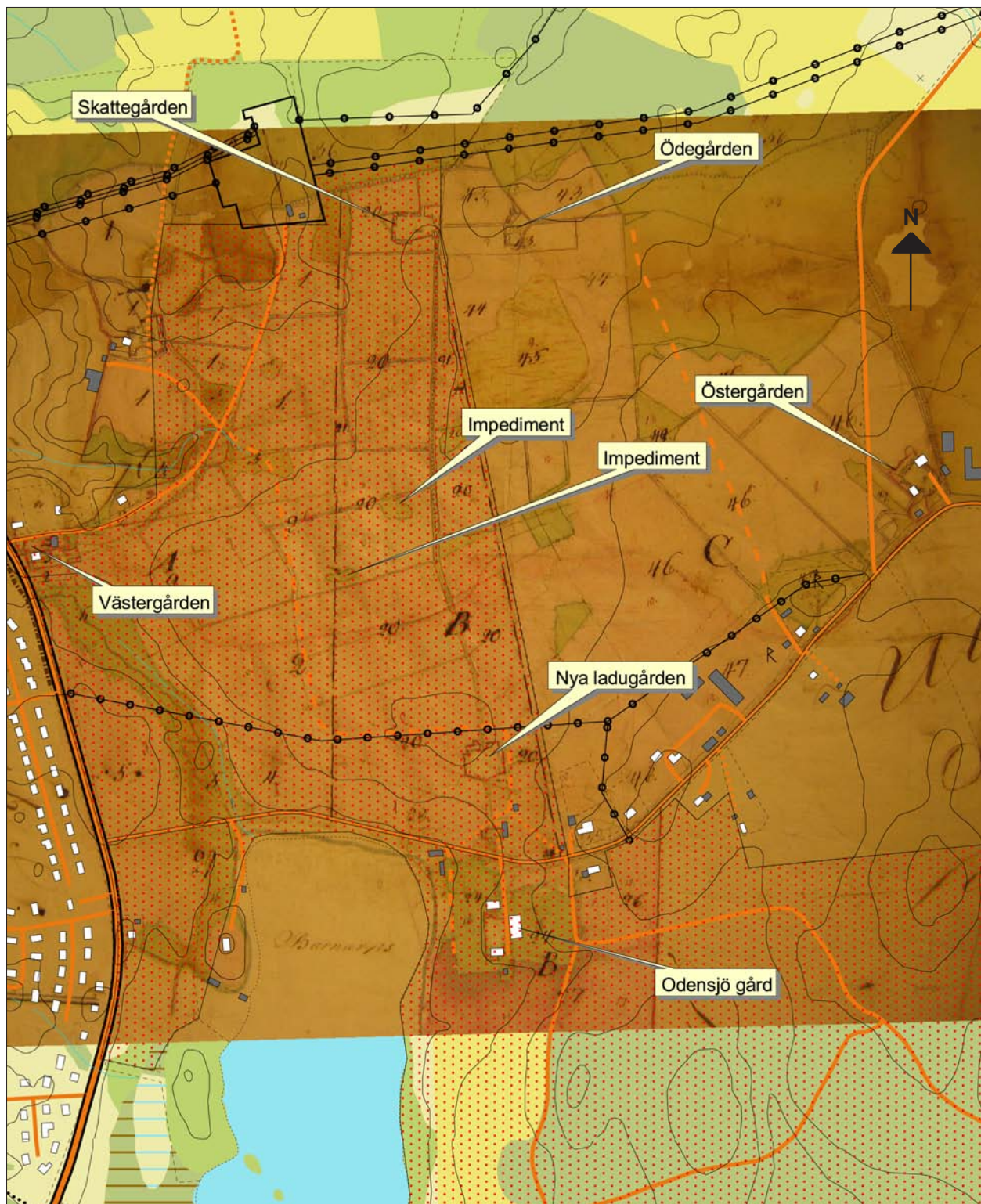


Fig. 10. Enskifteskartan är rektifierad i Rikets nät RT90. Den digitala Fastighetskartan ligger som ett skikt. Röd skraffering anger utredningsområdet. På kartan är särskilda iakttagelser av antikvariskt intresse markerade inom utredningsområdet. Skala 1:8 000.

BILAGA 7. LAGA SKIFTESKARTA 1911



Fig. 11. Laga skifteskarta över Odensjö gård. Upprättad år 1911 av F. Andersson.

BILAGA 8. LAGA SKIFTESKARTA 1911, REKTIFIERAD

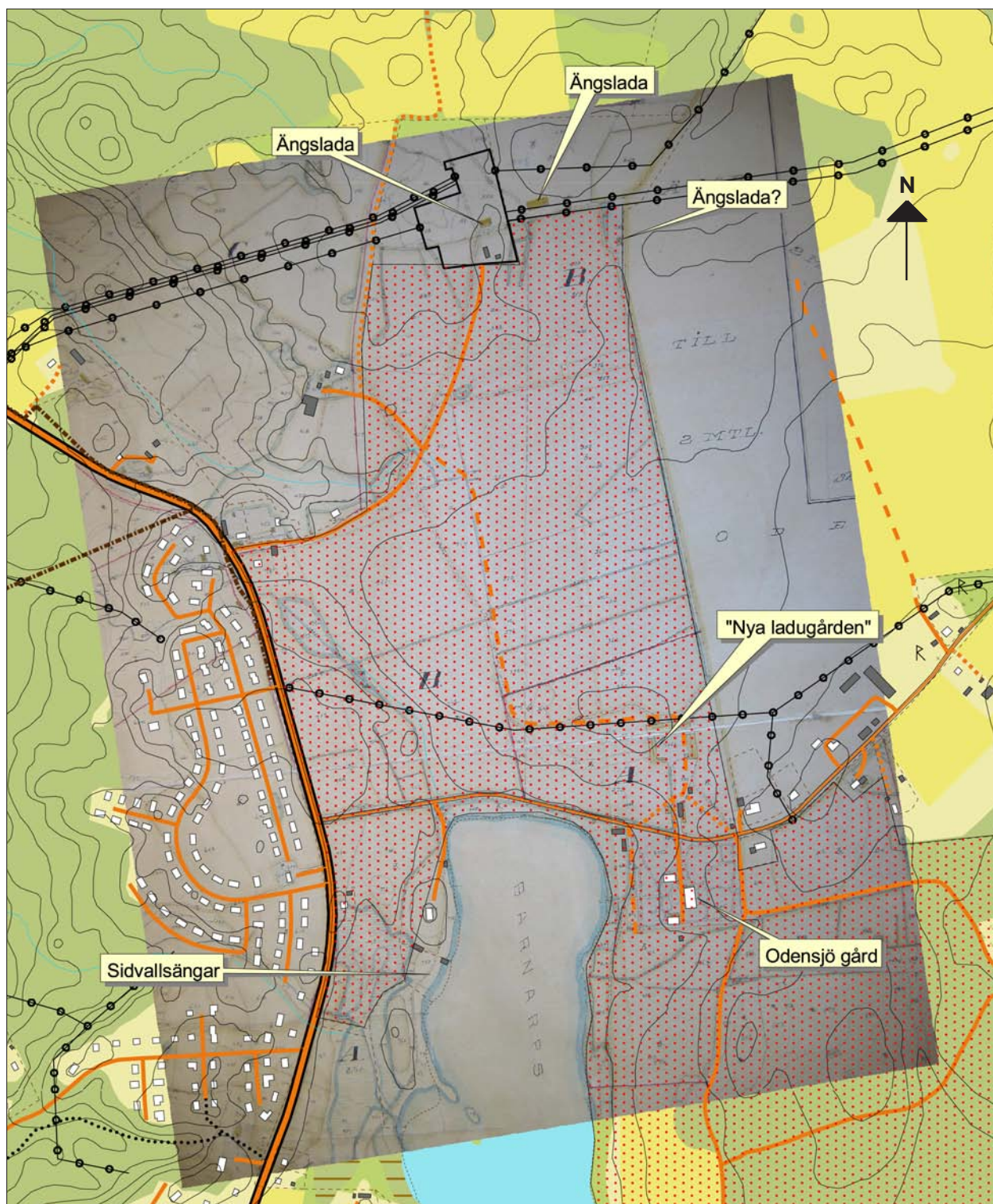


Fig. 12. Laga skifteskarten är rektifierad i Rikets nät RT90. Den digitala Fastighetskartan ligger som ett skikt. Röd skraffering anger utredningsområdet. På kartan är särskilda iakttagelser av antikvariskt intresse markerade inom utredningsområdet. Skala 1:9 000.

BILAGA 9. UTDrag UR AXEL RAMMS REDOGÖRELSE 1883

Odensjö. På denna stora gård äro följ. stensaker funna i åkrarne vid odling:

- 1) Yxa med skafthål af mörkgrön hård stenart; 19,5 cm. l.
- 2) Yxa, sönderslagen öfver midten af skafthålet; största längd 14,5 cm.
- 3) Bila af rödbrun stenart; 21,5 cm. l.
- 4) Hålmejsel af flinta, slipad; 15 cm. l.
- 5) Mejsel af flinta, slipad; 14,5 cm. l.
- 6) Pilspets af flinta; 7 cm. l.
- 7) Spjutspets af flinta; 16 cm. l.; 4,5 cm. br.
- 8) Spjutspets af flinta; 16 cm. l.; 2 cm. br.
- 9) Spjutspets af flinta; 17 cm. l.; 2 cm. br.
- 10) Stenysa med skafthål; 19 cm. l.
- 11) Stenysa med skafthål, mycket vittrad å ytan; 20 cm. l.
- 12) Stenysa med skafthål, 14 cm. läng.

Dea fynd tillhörn nu dels possessionaten J. Wennberg å Odensjö, dels possessionaten P. A. Swenson å Odensjö Toragården och kunde man ej uppgifva några närmare fyndställen. Alla äro de lika stenålderssaker och möjligen kan denna rikedom på sådana härstädes vara ett stöd för mitt antagande, att hälleki-
stan vid Spårhult varit en stenåldersgraf.

Fig. 13. Utdrag ur Axel Ramms redogörelse för undersökningen 1883 av områden inom Tveta härad af Jönköpings län. I utdraget omnämns 12 fynd som påträffats på åkrarna vid Odensjö. Fynden motsvarar RAÄ 47 i Fornminneregistret. Se tabell 1.

FIGURFÖRTECKNING

Fig. 1. Utdrag ur Ekonomiska kartans blad Ljungarum 7E 0a och Barnarp 6E 9a. Det planerade exploateringsområdet har röd skraffering. Skala 1:16 000.	4
Fig. 2. Utdrag ur pantbrev från 1394 (F-topo). Originalen finns på Uppsala universitetsbibliotek (UUBp or. 1394, 17 mars). I brevet används följande tecken [...] = utelämnad, för sammanhanget irrelevant text; (bokstav) = upplöst förkortning i originaltexten; (rad 1) = radnummer i originalet.	9
Fig. 3. Redovisning av iakttagelser gjorda i fält. Röda ringar med siffra anger områden med kolningsanläggningar. Fält med gul markering anger prioriteringsgrad ett, medan blå färg anger grad två. Det planerade exploateringsområdet har röd skraffering. Ungefärlig skala 1:18 750.	13
Fig. 4. Redovisning av samtliga iakttagelser från såväl fältbesiktning som kartgenomgångar. Olika färgmarkeringar för respektive iakttagelse. Skala 1:16 000.	17
Fig. 5. Rågångskarta över Odensjö by och angränsande byar. Upprättad år 1697 av P. Duker.	22
Fig. 6. Rågångskartan är rektifierad i Rikets nät RT90. Den digitala Fastighetskartan ligger som ett skikt. Röd skraffering anger utredningsområdet. På kartan är särskilda iakttagelser av antikvariskt intresse markerade inom utredningsområdet. Skala 1:15 000.	23
Fig. 7. Storskifteskarta över Odensjö by. Upprättad år 1783 av S. Segerdahl.	24
Fig. 8. Storskifteskartan är rektifierad i Rikets nät RT90. Den digitala Fastighetskartan ligger som ett skikt. Röd skraffering anger utredningsområdet. På kartan är särskilda iakttagelser av antikvariskt intresse markerade inom utredningsområdet. Skala 1:8 000.	25
Fig. 9. Enskifteskarta över Odensjö. Upprättad år 1824 av J. Alvin. Norr är åt höger.	26
Fig. 10. Storskifteskartan är rektifierad i Rikets nät RT90. Den digitala Fastighetskartan ligger som ett skikt. Röd skraffering anger utredningsområdet. På kartan är särskilda iakttagelser av antikvariskt intresse markerade inom utredningsområdet. Skala 1:8 000.	27
Fig. 11. Laga skifteskarta över Odensjö gård. Upprättad år 1911 av F. Andersson.	28
Fig. 12. Laga skifteskartan är rektifierad i Rikets nät RT90. Den digitala Fastighetskartan ligger som ett skikt. Röd skraffering anger utredningsområdet. På kartan är särskilda iakttagelser av antikvariskt intresse markerade inom utredningsområdet. Skala 1:9 000.	29
Fig. 13. Utdraget är ur Axel Ramms redogörelse för undersökningen 1883 av områden inom <i>Tveta härad af Jönköpings län</i> . I utdraget omnämns 12 fynd som påträffats på åkrarna vid Odensjö. Fynden motsvarar RAÄ 47 i Fornminneregistret.	30

TABELLFÖRTECKNING

Tabell 1. Tabell med tidigare registrerade fornlämningar i närområdet (inom ca 1 km radie). Uppgifterna är hämtade ur Fornminnesregistret (FMR).	8
Tabell 2. Påträffade kolningsanläggningar. Se även figur 3.	12

Under september 2004 utförde arkeologerna från Jönköpings läns museum en särskild arkeologisk utredning, etapp 1, inom fastigheten Odensjö 7:7, Barnarps socken i Jönköpings kommun. Utredningen föranleddes av framskridna planer på såväl permanent bostadsbebyggelse som golfanläggning i området.

Med tanke på ortnamnet, närheten till gravar vid Odensjö gård samt tidigare påträffade lösfynd är det aktuella utredningsområdet av särskilt intresse. Vid utredningen som omfattade arkivgenomgång, analys av historiskt kartmaterial samt en fältinventering visade det sig att inom området finns goda topografiska förutsättningar för fler forn- och kulturlämningar.

Förmodligen har Barnarpasjön med intilliggande mossar och vattendrag haft stor betydelse och varit grunden för människors liv, bosättning och försörjning i området under förhistorisk tid. Ett antal lösfynd indikerar aktiviteter under hela neolitikum och en bit in äldre bronsålder. Det finns inom området goda topografiska förutsättningar för stenåldersboplatser. Ortnamnet och närheten till gravarna norr om Odensjö gård tyder på att även spåren efter äldre järnåldersboplatser kan sökas inom området.

I skogsområdet i östra delen av utredningsområdet fanns sedan tidigare ett antal kända kolningsanläggningar som har kompletterats med ytterligare områden.

Först genom bevarat kartmaterial från 1600-talets senare del har det varit möjligt att åter fysiskt gestalta Odensjö med omgivningar. I synnerhet hamnar ett område strax norr om Barnarpasjön i fokus, då det uppfattas som det ursprungliga läget för den medeltida bykärnan i Odensjö.